

ATATÜRK İLKELERİ BAĞLAMINDA ADNAN MENDERES'İN MİLLİYETÇİLİK ANLAYIŞI

İkra Nur Karagöz

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
ORCID ID: 0009-0009-7883-4260

Dr. Öğr. Üyesi Gökhan Murat Üstündağ

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
ORCID ID: 0000-0002-9660-1008

Özet

Bu çalışma, Adnan Menderes'in Atatürk İlkeleri bağlamında milliyetçilik ilkesine yönelik yaklaşımını ele almayı amaçlamaktadır. Menderes'in iktidar dönemindeki iç ve dış politikaları, kimi zaman Atatürk İlkeleri içindeki milliyetçilik anlayışıyla örtüşürken, kimi zaman bu çerçeveden belirli sapmalar göstermiştir. Çalışmada, Menderes'in uygulamaları dönemin siyasal ve toplumsal koşullarıyla ilişkilendirilerek incelenmiş; milliyetçilik ilkesine dair yaklaşımı, Atatürk'ün milliyetçilik anlayışı ışığında değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular, Menderes'in bu ilkeye yönelik tutumunun katı bir bağlılık ya da açık bir karşıtlıktan ziyade, dönemin ihtiyaçlarına göre şekillenen esnek ve amaca uygun bir çizgi izlediğini göstermektedir. Çalışmanın yöntemi, literatür taramasıdır. Daha tutarlı sonuçlara ulaşabilmek amacıyla, literatürde konuyla ilgili kaynaklar detaylı bir şekilde taranmış ve Atatürk'ün kendi söylemleri ile karşılaştırılmıştır. Araştırma sonucunda; Adnan Menderes'in Atatürk ilke ve inkılapları çerçevesinde milliyetçilik ilkesine yaklaşımının, dönemin koşullarının yönlendirmesiyle değişkenlik gösterdiği, Menderes'in kimi zaman söz konusu milliyetçilik ilkesinden uzaklaştığı, kimi zaman ise bu ilkeye daha yakın ve uyumlu bir tutum benimsediği tespit edilmiştir. Bu yaklaşımın mutlak bir karşıtlık içermediği; aksine, dönemin şartlarına göre şekillenen ve koşullara uyarlılık taşıyan bir yönelim olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler:

Adnan Menderes, Atatürk İlkeleri, Milliyetçilik, Literatür Taraması

ADNAN MENDERES'S UNDERSTANDING OF NATIONALISM IN THE CONTEXT OF ATATÜRK'S PRINCIPLES

Abstract

This study aims to examine Adnan Menderes's approach to the principle of nationalism within the framework of Atatürk's Principles. During Menderes's tenure, his domestic and foreign policies at

times aligned with Atatürk's conceptualization of nationalism, while at other times diverged from it. By contextualizing Menderes's policies within the political and social conditions of the period, this study evaluates his stance on nationalism in light of Atatürk's understanding of the principle. The findings indicate that Menderes's approach was neither one of strict adherence nor outright opposition; rather, it reflected a flexible and goal-oriented stance shaped by the exigencies of the time. The methodology employed is a comprehensive literature review, analyzing relevant academic sources and comparing Menderes's practices with Atatürk's own statements. The research concludes that Menderes's engagement with the principle of nationalism varied in response to contemporary circumstances, at times distancing from, and at times aligning closely with Atatürk's vision. This approach suggests an adaptive orientation rather than an absolute contradiction, reflecting a responsiveness to the prevailing conditions.

Keywords:

Adnan Menderes, Atatürk's Principles, Nationalism, Literature Review

Giriş

İnceleme, Adnan Menderes'in Atatürk ilkeleri içindeki milliyetçilik ilkesine yönelik tutumunu analiz etmeyi amaçlamaktadır. 1950-1960 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti'nin başbakanı olan Menderes, Atatürkçülük anlayışına dair farklı yorumlara yol açan politikalar izlemiştir. Menderes'in Atatürkçülük anlayışı, siyasi kariyerinin başından sonuna kadar zaman içinde değişen iç ve dış siyasal dinamiklere bağlı olarak evrilmiştir. Bu çalışma, Menderes'in milliyetçilik ilkesine nasıl yaklaşım gösterdiğini inceleyerek literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Çalışma, özellikle Menderes'in söz konusu milliyetçilik anlayışına olan bakış açısının, dönemin toplumsal yapısı, siyasal koşulları ve Menderes'in kişisel politik tercihleri doğrultusunda nasıl evrildiğini ortaya koymayı hedeflemektedir.

Bu çalışma, literatür taraması yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Adnan Menderes'in Atatürkçülük anlayışına dair çeşitli akademik yayınlar, makaleler, kitaplar ve araştırmalar incelenmiş, bu literatür üzerine bir analiz yapılmıştır. Menderes'in iktidar sürecinde uyguladığı politikalar ve milliyetçilik ilkesine yaklaşımı hakkında yapılan değerlendirmeler, daha önceki çalışmalarda yer alan eleştiriler ve olumlu yorumlar dikkate alınmıştır. Böylece nesnel bir analiz ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu çelişkileri gidermek amacıyla yapılan bu çalışma, Menderes'in milliyetçilik anlayışını daha kapsamlı ve dengeli bir bakış açısıyla analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde, temel Atatürk ilkelerinden biri olan milliyetçilik ilkesi ele alınacaktır. İkinci bölümde, Menderes'in milliyetçilik anlayışının dönemin toplumsal yapısı ve siyasal ortamıyla ilişkisi incelenecektir. Üçüncü bölümde ise, Menderes'in milliyetçilik anlayışı dönemselsel olarak incelenecektir. Son olarak, çalışmanın sonuç bölümünde, Menderes'in Atatürkçü milliyetçilik anlayışına yönelik tutumu özetlenerek, yapılan analizlerin genel bir değerlendirmesi sunulacaktır.

1. Bir Atatürk İlkesi Olarak Milliyetçilik:

Aydın'ın, Atatürk'ün milliyetçilik ilkesini ele aldığı ve incelediği çalışmalarında ortaya koyduğu tespitlere göre, Atatürk'ün milliyetçilik anlayışı, toplumun birliğini ve bütünlüğünü esas alarak, halkın ortak değerler etrafında birleşmesini hedeflemektedir (1998, s. 777). Cumhuriyetin ilk yıllarındaki milliyetçilik anlayışı ve Atatürk'ün milliyetçilik uygulamaları üzerine yapılan çalışmalara dayanan çeşitli araştırmacılar, bu anlayışın temel özelliklerini şu şekilde belirtmektedirler: Milliyetçilik, öncelikle millî birlik ve bütünlüğe büyük bir önem atfeder. Aynı zamanda sınıf kavgasına karşı çıkarak, toplumsal uyumu teşvik eder. Gerçekçiliği esas alır ve vatan kavramını merkezine alarak, halkın tüm kesimlerini kapsar. Saldırgan bir yaklaşım yerine barışçıl bir tutum benimser. Irkçılığa karşı durur ve ırk temelli ayrımcılığı reddeder. Ayrıca, milliyetçiliği reddeden akımlara karşı bir duruş sergiler. Laiklik ilkesiyle sıkı bir bağlantıya sahiptir ve millet egemenliği anlayışıyla birleşen bir demokrasi anlayışını savunur (1988, s. 777).

Atatürk'ün milliyetçilik anlayışı, Taşkıran'a göre, bireyin mensubu olduğu milleti sevmesi ve onu yüceltme bilinciyle hareket etmesini esas alır. Bu ilke, yalnızca Türk inkılâbının temel dayanaklarından biri değil, aynı zamanda Türk milletinin kaderini tayin eden yönlendirici bir ülkü ve toplumu refaha taşıyan güçlü bir bağ niteliğindedir. Atatürk'ün milliyetçilik anlayışı; birleştirici, kapsayıcı ve milletin bütünlüğünü esas alan bir yaklaşıma sahiptir. Bu anlayış, milletin ortak değerlerini korumayı temel alırken, Türk milletinin birlik ve beraberliğine özel bir önem atfetmektedir. Atatürk'ün milliyetçiliği, ırk temelli değil; dil, kültür, tarih ve ülkü birliği çerçevesinde tanımlanan toplumsal gerçeklikten beslenir. Bu yönüyle, Türk milletinin çağdaş medeniyet seviyesine ulaşma idealini ifade eden, ilerlemeyi ve toplumsal dayanışmayı hedefleyen bir ilkedir (Taşkıran, 2002, s. 732).

Atatürk'ün milliyetçilik anlayışı, Türk milletinin birliğini, bağımsızlığını ve çağdaşlaşmasını esas alan, din, mezhep ve etnik köken ayrımı gözetmeyen kapsayıcı bir yaklaşımdır. Bu anlayış, halk egemenliğini ve sosyal adaleti temel alarak, bireylerin hak ve özgürlüklerini güvence altına almayı hedefler. Atatürk milliyetçiliği, ırkçılığı ve emperyalizmi reddeden, barışçıl ve ilerlemeci bir ideolojidir. Aynı zamanda, milli kültürün korunması ve geliştirilmesiyle birlikte, evrensel değerlere açık bir duruş sergiler. Bu yönüyle, Atatürk'ün milliyetçilik ilkesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin temel taşlarından biri olarak, toplumsal bütünlüğü ve demokratik yapıyı güçlendirmeyi amaçlar (Özkaya, 2002, s. 928).

Atatürk, Türk milliyetçiliğine büyük bir önem vererek millet tanımını “Ne mutlu Türküm diyene” sözüyle ifade etmiştir. Bu yaklaşımda, Atatürk etnik bir temele dayanan bir tanım yerine, duygusal ve psikolojik bir aidiyet temelini esas almıştır. Atatürk'e göre, birey, kendisini Türk milletinin bir parçası olarak hissetmeli ve bu aidiyet duygusu içinde Türk milletine mensup olmanın gururunu taşımalıdır.

Bu anlayışla, Atatürk, Türk milletini her zaman yücelterek, ona üstünlük duygusu atfetmiştir (Erdoğan, 2022, s. 1178).

Benzer olarak Atalay, Atatürk milliyetçiliğini, etnik, dini veya mezhepsel ayrımları reddeden; ulusal birliği ve toplumsal bütünlüğü esas alan kapsayıcı bir anlayışı temsil ettiğini belirtmektedir. Atatürk'ün "Ne mutlu Türküm diyene" sözü ile ırk temelli değil, ortak kültürel değerlere dayalı bir ulus anlayışını vurgular. Bu yaklaşım, millî birlik ve beraberliği güçlendirerek Türkiye'nin sosyal ve siyasal bütünlüğünü sağlamayı amaçlamaktadır (Atalay, 2021 s. 401).

Atatürk, milliyetçilik anlayışını ortak değerler ve kültürel aidiyet temelinde tanımlarken, bu yaklaşımını şu sözleriyle ifade etmiştir: "*Biz doğrudan doğruya milliyetçiyiz ve Türk milliyetçisiyiz; cumhuriyetimizin dayanağı Türk topluluğudur. Bu topluluğun bireyleri ne kadar Türk kültürüyle dolu olursa, o topluluğa dayanan cumhuriyet de o kadar kuvvetli olur.*"¹⁵⁷ Bu ifadede milliyetçilik, sadece bir kimlik duygusu oluşturmakla kalmayıp, aynı zamanda o kimliğin toplumsal dayanışmayı ve cumhuriyetin temellerini pekiştiren bir faktör olarak görülmektedir. Atatürk, cumhuriyetin sağlam temeller üzerine oturabilmesi için bireylerin kültürel aidiyet duygusunun güçlü olması gerektiğini savunmuştur. Bu da toplumsal birlikteliği sağlayacak, halkın ortak hedefler doğrultusunda birleşmesini kolaylaştıracak bir anlayıştır.

Atatürk'ün milliyetçilik ilkesi, Türk milletinin bağımsızlık ve egemenlik mücadelesine dayanan, ulusal birlik ve beraberliği sağlamayı hedefleyen bir anlayıştır. Bu ilke, Türk milletinin ortak değerleri üzerine inşa edilen toplumsal yapıyı ifade eder ve hem bir ulus-devletin temelini atarken, hem de milletin özgürlük mücadelesinin dayanağı olmuştur. Atatürk'ün milliyetçilik anlayışı, ulusal birliğin güçlendirilmesinin yanı sıra sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmayı da amaçlamaktadır.

2. Adnan Menderes'in Siyasi Uygulamalarında Milliyetçiliğin Yeri

Adnan Menderes dönemi, Türkiye'nin çok partili hayata geçtiği ve siyasal, toplumsal, ekonomik alanlarda önemli dönüşümlerin yaşandığı bir süreçtir. Bu dönemin politikalarının, Atatürkçü düşünce sistemiyle ne ölçüde örtüştüğü ya da ayrıştığı, tarihsel bağlam içerisinde değerlendirilmesi gereken çok boyutlu bir konudur. Atatürk'ün temel ilkeleri olan laiklik, halkçılık, cumhuriyetçilik, milliyetçilik, devletçilik ve inkılapçılık; sadece birer ideolojik yönelim değil, aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti'nin kurumsal yapısının temel taşlarını oluşturur. Bu bağlamda, Menderes'in dış ve iç politikalarındaki uygulamaları, milliyetçilik anlayışı temelinde incelendiğinde, Atatürkçü milliyetçilik anlayışına olan paralellikler ve sapmalar daha açık bir şekilde ortaya konulabilir.

Adnan Menderes'in 1950-1954 yılları arasındaki dönemde milliyetçilik ilkesine yaklaşımı, öncelikli olarak ekonomik bağımsızlık anlayışı çerçevesinde şekillenmiş; bu anlayışın en belirgin yansıması ise tarım politikaları üzerinden gözlemlenmiştir. Menderes, yerli üretimi teşvik ederek kırsal kalkınmayı

¹⁵⁷ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C. II, s.142-143.

hedeflemiş ve millî ekonominin temellerini tarım sektöründe güçlendirmeye çalışmıştır. Bu yaklaşım, ekonomik anlamda dışa bağımlılığı azaltmayı ve ulusal kaynaklara dayalı bir kalkınma modelini benimsemeyi amaçlaması bakımından milliyetçilik ilkesiyle ilişkilendirilebilir (Akın&Akın, 2023, s. 162). Ancak tarım politikalarının uygulanmasında Marshall ve Truman yardımlarının etkili olması, Batı'dan alınan ekonomik yardımlar ve bu doğrultuda geliştirilen dış ilişkiler, bazı araştırmacılar tarafından Atatürk'ün benimsediği tarafsızlık politikasından sapma olarak değerlendirilmiştir (Göktepe & Seydi, 2015, s. 207).

Adnan Menderes'in dış politikaları, milliyetçilik ilkesi çerçevesinde değerlendirildiğinde, ekonomik ve tarımsal yönelimlerin yalnızca milliyetçilik ilkesini değil, aynı zamanda devletçilik ilkesini de etkilediği görülmektedir. Adnan Menderes'in devletçilik anlayışı, klasik devletçilik ilkesinden farklı olarak, devletin ekonomideki rolünün sınırlandırılmasını ve özel girişimciliğin ön plana çıkarılmasını öngörmektedir. Bu çerçevede Menderes, devletin düzenleyici ve denetleyici işlevini sürdürmesini savunmakla birlikte, ekonomik kalkınmanın temel dinamiği olarak özel sektörü teşvik etmiştir. Böylece, devletin doğrudan ekonomik faaliyetlerde bulunmasından ziyade, özel sermayenin desteklenmesiyle büyümenin sağlanması amaçlanmıştır (Albayrak, 2020, s. 152). Bu yaklaşım, devletçilik ilkesinin daha liberal bir yorumunu yansıtmaktadır.

1954-1960 yılları arasında Türkiye ekonomisinde dış borçların artması ve kamu harcamalarındaki yükseliş, Adnan Menderes hükümetinin ekonomik politikalarını büyük ölçüde dış yardımlar ve borçlanmalar üzerine şekillendirmesine neden olmuştur. Bu dönemde, hükümet dış askeri ve ekonomik yardımları, iktidarını sürdürmek ve ekonomik büyümeyi desteklemek için önemli bir fırsat olarak değerlendirmiştir. Ancak, bu yardımlar sayesinde ulusal kalkınmada belirgin bir ilerleme kaydedilmiş olsa da, süreç içerisinde sosyal ve ekonomik dengesizlikler ortaya çıkmış ve iç politikada ciddi sorunlara yol açmıştır (Oslo&İnc&İnce, 1977, s.238).

Adnan Menderes, iç politika kapsamında önemli bir toplumsal alan olan eğitimde, çeşitli eğitim kademeleri için hazırlanan tarih ders kitaplarında Atatürk'e yönelik yaklaşımını belirli bir çerçevede şekillendirmiştir. Bu kitaplarda Atatürk, inkılaplarından ziyade, hükümet ve parti programlarında vurgulanan millî ve vatani hedeflerle ilişkilendirilerek sunulmuştur (Güneş, 2012, s. 172). Bu kitaplarda Atatürk, milli kimliğin inşasında önemli bir figür olarak sunulmuş; vatan sevgisi, dil ve kültür birliği, merkezîyetçilik, milli semboller ile parlamenter sistemin meclis merkezli yapısı gibi unsurlar üzerinden ön plana çıkarılmıştır (2012, s. 172). Böylece bu durum, Menderes'in milliyetçilik ilkesine yönelik yaklaşımına dolaylı bir bakış açısı sunmaktadır. Milliyetçilik ilkesinin, Atatürk döneminde olduğu gibi kültürel ve ideolojik bir bütünlük çerçevesinde değil; daha çok toplumsal birlik ve merkezîyetçiliğin ön plana çıkarıldığı bir yaklaşımla ele alındığı görülmektedir.

Adnan Menderes'in milliyetçilik anlayışı üzerine yapılan incelemelerde, konunun genellikle dış politika bağlamında ele alındığı gözlemlenmektedir. Menderes, 1950-1960 yılları arasında Türkiye'nin

modernleşme sürecinde, özellikle ekonomik bağımsızlık ve yerli üretim teşvikleri gibi politikalarla milliyetçilik anlayışını somutlaştırmıştır. Bu dönemde, ekonomik kalkınmayı desteklemek amacıyla uygulanan tarım politikaları ve yerli üretimi teşvik eden yaklaşımlar, milliyetçilikle doğrudan ilişkilendirilmiştir. Ancak, dış yardımlar ve borçlanmaların artması, özellikle Batı'dan alınan ekonomik ve askeri yardımların da etkisiyle, Menderes'in uyguladığı ekonomik modelin dışa bağımlılığı azaltma hedefiyle tam uyumlu olduğu söylenemez. Bu durum, bazı araştırmacılar tarafından Atatürk'ün dış politikadaki tarafsızlık anlayışından sapma olarak değerlendirilmiştir. İç politika bağlamında, eğitim politikalarında öne çıkan millî ve vatani amaçlar kapsamında ele alması Menderes'in milliyetçilik anlayışına dair dolaylı bir bakış açısı sunmaktadır. Atatürk'ün "millet" anlayışı etrafında şekillenen kavramların, Menderes yönetimi tarafından yeniden yorumlanarak eğitim politikalarına yansıtılması, dönemin milliyetçilik anlayışının siyasal meşruiyet üretme aracı olarak kullanıldığını göstermektedir. Bu durum, Menderes'in Atatürkçü milliyetçilik ilkesine karşı açık bir kopuştan ziyade, seçici bir uyarlama ve yeniden çerçeveleme eğilimi içinde olduğunu göstermektedir.

3. Adnan Menderes'in Milliyetçilik Anlayışı

Atatürk'ün ilkeleri ve düşünce sistemi ele alındığında, günümüzde ve çeşitli akademik çalışmalarda tartışmalara ve eleştirilere yol açan bir diğer konu ise Adnan Menderes'in Atatürk ilkelerine ne ölçüde sadık kaldığı meselesidir. Adnan Menderes'in Atatürkçü düşünce sistemiyle ilişkisi, dönemin sosyal, ekonomik ve siyasi koşulları ışığında değerlendirilmelidir. Atatürk'ün ilkeleri, kendi döneminin toplumsal ihtiyaçlarına yanıt verecek şekilde biçimlenmiştir. Bu bağlamda, milliyetçilik ilkesi çerçevesinde Menderes'in uygulamaları da dönemin gerekliliklerine göre şekillenmiş ve bu ilkeye farklı bir yorumla yaklaşmıştır.

Adnan Menderes'in Atatürk ilke ve inkılaplarına yaklaşımı, dönemin siyasi ve toplumsal koşulları çerçevesinde farklı kesimler tarafından çeşitli şekillerde değerlendirilmiştir. Celal Bayar ve bazı devlet yetkilileri, Menderes'i Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı bir lider olarak görürken, bazı yazarlar ise onun inkılaplara zarar verdiğini savunmuştur. Menderes'in inkılapları "millete mal olmuş" ve "olmamış" şeklinde sınıflandırması, siyasi çizgisinde zamanla yaşanan değişimin bir göstergesi olarak ele alınmıştır (Güneş, 2012, s. 17). Bu tartışmalar, Menderes'in Cumhuriyet ve Atatürk inkılaplarına yaklaşımının farklı kesimlerce farklı şekillerde algılandığını ve siyasi söylemlerinin dönemsel koşullar çerçevesinde değerlendirildiğini göstermektedir.

Karpat'ın çalışmasında, DP'nin muhalefet döneminde Menderes, milliyetçiliği temel ilke olarak kabul etmiş, ancak geçmişteki dışlayıcı uygulamaları eleştirmiştir. "Ben Türküm" diyen herkesi, din ve etnik köken farkı gözetmeksizin Türk kabul etme yaklaşımı, Atatürk'ün vatandaşlık esasına dayalı kapsayıcı milliyetçilik anlayışıyla örtüşmektedir. Ancak, Demokrat Parti dönemiyle birlikte dini kimliğin millî kimlikle birleşmesi, Atatürk'ün seküler ve evrenselci milliyetçilik anlayışından uzaklaşmayı işaret

etmektedir. Bu durum, Menderes'in Atatürk milliyetçiliğine kısmen sadık kalmakla birlikte farklı bir yönelim geliştirdiğini ortaya koymaktadır (Karpuz,2010, s. 332-333).

Benzer şekilde Yıldız'a göre, Adnan Menderes'in Atatürk inkılaplarına tarafsız yaklaşabileceği görülmektedir. Menderes, Atatürk'ü koruma kanunu çıkarmış ve Anıtkabir'in inşasını desteklemiş olmasına rağmen, parti programında Atatürk inkılaplarını tutan ve tutmayan olarak ayırmıştır. Oy kaygısı nedeniyle laiklik konusunda liberal politikalar izlemiş, ancak ordu tarafından Atatürkçülükten uzaklaşmak olarak algılanmıştır. Bu algının, ordu üzerinde büyük bir gücü olan İsmet İnönü'nün etkisiyle şekillendiği ve Menderes'in Atatürkçülüğünün büyük ölçüde tarafsız kalabileceği vurgulanmaktadır (Yıldız, 2013, s. 81).

Demokrat Parti'nin parti programında, milliyetçilik ilkesi açıkça reddedilmemiş; ancak bu ilke, dönemin toplumsal ve siyasi koşulları çerçevesinde daha sınırlı ve amaç odaklı bir anlayışla benimsenmiştir. Programda, milletin birliğini ve bütünlüğünü esas alan söylemler öne çıkarken, bu söylemlerin uygulamada daha çok ekonomik kalkınma ve toplumsal uyum hedefleriyle ilişkilendirildiği görülmektedir. Ancak 1950 sonrasında Adnan Menderes hükümetinin izlediği politikalar, bu denge anlayışını aşarak milliyetçilik ilkesinin kültürel ve ideolojik yönlerini geri planda bırakmış, kalkınmacı ve dışa açılmaya dayalı bir milliyetçilik yorumunu öne çıkarmıştır. Bu durum, parti programında yer verilen milliyetçilik anlayışı ile uygulamalar arasında belirli bir uyumsuzluk ortaya koymuştur. Dolayısıyla Menderes'in milliyetçilik ilkesine yaklaşımı, ilkeye tamamen bağlı kalmaktan çok, onu dönemselleştiren ihtiyaçlara göre yeniden tanımlayan ve uygulamada daha esnek bir çerçeveye oturtan bir yönelim olarak değerlendirilebilir (Kanca, 2021, s. 52).

Yapılan araştırmalara göre, Adnan Menderes'in Atatürkçülüğü, dönemselleştiren koşullara bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Bu anlayış, bazen bir argüman, bazen bir araç olarak kullanılmıştır. Ayrıca Menderes'in politikalarında, bir ilkenin uygulanması esnasında diğer bir ilkenin aksine hareket ettiği durumlar da gözlemlenmektedir. Bu durum, Menderes'in Atatürkçülüğüne yönelik eleştirilerin sadece tutuculuk ve karşıtlıkla sınırlı olmadığını, aynı zamanda tarafsızlık çerçevesinde şekillendiğini göstermektedir.

Sonuç

Bu çalışmada, Adnan Menderes'in Atatürk'ün milliyetçilik ilkesine yönelik tutumu üzerindeki farklı görüşler incelenmiş ve Atatürk'ün söylev ve demeçleri ile karşılaştırılarak literatürdeki çelişkiler giderilmeye çalışılmıştır. İncelenen dönemselleştiren gelişmeler ve akademik kaynaklar doğrultusunda, Menderes'in bu ilkeye yaklaşımının, katı bir bağlılık ya da açık bir karşıtlık sergilemekten ziyade, dönemin koşullarına göre şekillenen bir tutum olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

1950-1960 yılları arasındaki dönemde, Menderes'in milliyetçilik anlayışı, daha çok ulusal kalkınmayı hedefleyen ekonomik ve siyasal uygulamalarda kendini göstermiştir. Menderes, tarım sektörüne dayalı

kalkınmayı savunmuş ve yerli üretimi teşvik ederek, ulusal bağımsızlık ve millî ekonomi ilkelerini benimsemiştir. Bununla birlikte, dış borçlanma ve Batı'dan alınan ekonomik yardımlar gibi unsurlar, zaman zaman Menderes'in milliyetçilik anlayışının, Atatürk'ün belirlediği bağımsızlık ve egemenlik ilkelerinden sapmalar gösterdiği eleştirilerine yol açmıştır. Eğitim alanında ise, Menderes hükümetinin milliyetçilik anlayışı, tarih ders kitaplarında Atatürk'ün inkılâplarını, "mille mal olmuş inkılâplar" şeklinde bir çerçevede sunarak, toplumsal birlik ve milli aidiyet duygusunu pekiştirmeye yönelik bir yaklaşım benimsemiştir. Ancak bu, Atatürkçü düşünce sisteminin belirli bir yorumuyla şekillenen, esnek bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç olarak, Adnan Menderes'in milliyetçilik anlayışı, hem Atatürk İlkeleri içindeki milliyetçilikle uyumlu yönler taşımakta aynı zamanda dönemin koşulları gereği bazı farklıklar gösteren daha esnek bir yapıya sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, Menderes'in milliyetçilik anlayışının hem geleneksel hem de dönemin gerekliliklerine uygun bir şekilde evrildiğini ve bu sürecin siyasetteki değişimlerle paralel bir gelişim gösterdiğini ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

- Akın, D. ve Akın, F., Demokrat Parti'nin İlk Yıllarında Uyguladığı Tarım Politikası (1950-1951), JOEEP: Journal of Emerging Economies and Policy, 8(1), Bilecik, 2023.
- Albayrak, M., (2020), Demokrat Parti'nin Muhalefet Yılları (1946-1950) (A. Arslan (ed.)), Mer Ak Yayınları. <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/ilber-ortayli/8-yilin-> (Erişim Tarihi: 23.04.2025)
- Aydın, F., Atatürk ve Milliyetçilik, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi 14, sy. 42, Ankara, Mayıs 1998.
- Atalay, L., Atatürk Milliyetçiliği, Türkiye'de Siyasi Partiler ve Milliyetçilik, Palet Yayınları, Konya, Aralık 2021.
- Atatürk, M. K., Söylev ve Demeçler II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1959.
- Diñç, S. (2008), Atatürkçü Düşünce Sistemine Göre Milliyetçilik İlkesi, ÇÜ Türkoloji, No: 3799, https://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/sait_dinc_ataturkcu_dusunce_sistemi_halkcilik.pdf (Erişim Tarihi: 23.04.2025)
- Erdoğan, A., Atatürk'ün Milliyetçilik Anlayışı, International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR), 9(84). <https://doi.org/10.26450/jshsr.3113> (Erişim Tarihi: 23.04.2025)
- Göktepe, C., and Seydi, S., Turkish Foreign Policy in the Early Cold War Era, Bilig (72), Kazakistan, 2015.
- Güneş, T., Demokrat Parti Dönemi Atatürk İmajı (1950-1960), Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Ana Bilim Dalı, İstanbul, 2012.
- Kanca, O., 1950-1960 Arası Türkiye'de Uygulanan Sosyo-Ekonomik Politikalar/ Socio-Economic Policies Applied In Turkey Between The Years Of 1950-1960, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9(19), Hatay, 2012.
- Karpat, K. H., Türk Demokrasi Tarihi, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010.
- Osion, R. and İnce, N. and İnce, N., (1977), Turkish Foreign Policy From 1923-1960: Kemalism and Its Legacy, A Review and A Critique, Oriente Moderno, Anno 57, Nr. 5/6, https://miislibrarysearch.middlebury.edu/discovery/fulldisplay?docid=cdi_proquest_journals_130320165_0&context=PC&vid=01MIDDLE_INST:01MIDDLE_INST_cm&lang=en&search_scope=MIISCAMP_US&adaptor=Primo%20Central&tab=Campus&query=creator,equal,%20Ince,%20Nurhan%20,AND&mode=advanced&offset=0 (Erişim Tarihi: 23.04.2025)
- Özkaya, Y., Altı İlke, Türkler, XVI, (Ed: Hasan Celal Güzel-Kemal Çiçek-Salim Koca), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

Taşkıran, C., Türkler, XVI, (Ed: Hasan Celal Güzel-Kemal Çiçek-Salim Koca), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

Yıldız, T., Demokrasi Hayatımızda Adnan Menderes, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Kahramanmaraş, 2013.